

Хүүхдийн илүүдэл жин, таргалалтын сэргийлэлт:

Өргөн хүрээний дүн шинжилгээ, тэргүүлэх арга хэмжээ

ЭРҮҮЛ
МЭНДИЙН ЯАМ

НИЙГМИЙН ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН
ҮНДЭСНИЙ ТӨВ

НҮБ-ын Хүүхдийн Сан

Хүүхдийн илүүдэл жин, таргалалтын сэргийлэлт:

Өргөн хүрээний дүн шинжилгээ,
тэргүүлэх арга хэмжээ

Удиртгал

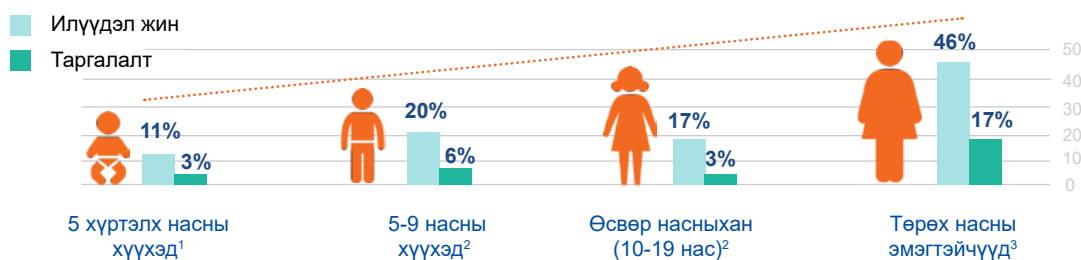
Эрүүл Мэндийн Яамны харьяа Нийгмийн Эрүүл Мэндийн Үндэсний Төв нь НҮБ-ын Хүүхдийн Сантай хамтран Монгол Улс дахь хүүхдийн илүүдэл жин, таргалалтын тархалтын цар хүрээ, шалтгааныг тогтоох, түүнтэй тэмцэх үр дүнтэй арга хэмжээг тодорхойлох зорилгоор өргөн хүрээний дүн шинжилгээг гүйцэтгэв.

Үндсэн үр дүн

01

Монгол Улсын хүүхэд, өсвөр насныхны дунд илүүдэл жин, таргалалтын тархалт эрчимтэй нэмэгдэж байна.

- Хүүхэд томрох тусам илүүдэл жин, таргалалтын тархалт нэмэгдэж байна.
- Хотын хүүхдүүд, болон хөвгүүд илүүдэл жин, таргалалтад илүү өртөж байна.
- Хэрэв арга хэмжээ авахгүй бол, 2030 он гэхэд Монгол Улсын 5-9 насны хүүхдийн 12%, 10-19 насны хүүхдийн 8% таргалалтад өртөнө.

02

Илүүдэл жин нь эрүүл мэнд, эдийн засгийн сөрөг үр дагавар авчирна.

- Илүүдэл жинтэй хүүхэд доромжлол, сэтгэл гутрал, түгшүүрт илүү өртөж, өөрийгөө дорд үзэх хандлагатай байдаг.
- Илүүдэл жинтэй хүүхэд хожим халдварт бус өвчин (ХБӨ)-өөр өвчлөх, цагаас эрт нас барах эрсдэлтэй.
- Хүүхэд насны илүүдэл жин, таргалалт нь хожим эрүүл мэндийн зардлыг ихээр нэмэгдүүлэх, орлого олох боломжоо алдахад хүргэнэ.

¹ Үндэсний Статистикийн Хороо, НҮБ-ын Хүн амын Сан, НҮБ-ын Хүүхдийн Сан, Монгол Улсын Нийгмийн үзүүлэлтийн түүвэр судалгаа-2018, УБ, 2019 оны 6 дугаар сар

² ХБӨ-ий Эрсдлийн хамтын ажиллагааны дүн мэдээнээс, 2016

³ ЭМЯ, Нийгмийн Эрүүл Мэндийн Үндэсний төв, НҮБ-ын Хүүхдийн Сан, Монгол Улсын хүн амын хоол тэжээлийн байдал, үндэсний 5-р судалгаа, НЭМҮТ, УБ, 2017.

03

Эхийн хоол тэжээлээс хамааралт эмгэг, нялх хүүхдийг хооллох дадал тааруу байгаа нь 5 хүртэлх насны хүүхдийг илүүдэл жин, таргалалтад өртөх эрсдэлд хүргэж байна.

- Жирэмслэхээс өмнө болон жирэмслэлтийн явцад эх тураалтай эсвэл илүүдэл жинтэй байх нь хүүхдийн төрөх үеийн жин болон хоол тэжээлийн байдалд сөргөөр нөлөөлдөг.
- Хүүхэд бага жинтэй эсвэл том жинтэй төрөх, өсөлт хоцролттой байх нь хожим илүүдэл жинтэй болох, ХБӨ-өөр өвчлөх эрсдлийг нэмэгдүүлдэг.
- Нялх, бага насны хүүхдэд хамгийн тохиромжтой хоол бол эхийн сүү юм. Хөхөө хөхөөгүй, сүүн тэжээлээр хооллосон хүүхэд илүүдэл жинтэй болох өндөр эрсдэлтэй байдаг.

Төрөх насны эмэгтэйчүүд

Илүүдэл жин⁴ **46%**

Таргалалт⁴ **17%**

Тураал⁴ **4%**

5 хүртэлх насны хүүхэд

Бага жинтэй төрөлт < 2.5кг⁴ **5%**

Том жинтэй төрөлт > 4.0кг⁴ **13%**

Өсөлт хоцролттой⁶ **9%**

Эхийн сүүгээр хооллолт

Эхийн сүүгээр дагнан хооллоогүй хүүхэд⁶ **50%**

Сүүн тэжээлийн жилийн борлуулалтын өсөлт⁵ **2%**

04

Өсвөр насны хүүхэд эрүүл бус хооллолт, хөдөлгөөний хомсдолын улмаас илүүдэл жин, таргалалттай болж байна.

- Монгол хүүхдийн дунд чихэр, давс, эрүүл бус тосны агууламж ихтэй боловсруулсан хүнсний хэрэглээ хэт өндөр байна.
- Эслэг, аминдэм, эрдэс бодис агуулсан жимс, хүнсний ногоог хангалтгүй хэрэглэж байна.
- Монгол хүүхдүүд идэвхтэй хөдөлгөөнийг хангалттай хийдэггүй.

34%

13-17 насны хүүхдүүд өдөрт 1-ээс олон удаа хийжүүлсэн ундаа уудаг.⁷

26%

13-17 насны хүүхдүүд 7 хоногт 3 ба түүнээс олон удаа түргэн хоолны газарт хооллодог.⁷

81%

13-17 насны хүүхдүүд өдөрт 5 нэгжээс бага жимс, ногоо хэрэглэдэг.⁷

79%

11-17 насны хүүхдүүд өдөрт 1 цаг хүрэхгүй хугацааг дасгал хөдөлгөөн хийхэд зарцуулдаг.⁸

44%

Хүүхдүүд өдөрт ≥ 3 цагийг телевиз үзэх, компьютер тоглоом тоглох, эсвэл ямар нэг байдлаар хөдөлгөөнгүй сууж өнгөрүүлдэг.⁷

⁴ ЭМЯ, НЭМҮТ, НҮБ-ын Хүүхдийн Сан, Монгол Улсны хүн амын хоол тэжээлийн байдал, үндэсний 5-р судалгаа, НЭМҮТ, УБ, 2017.

⁵ ЭМЯ, НЭМҮТ, НҮБ-ын Хүүхдийн Сан: Эхийн сүү орлуулагч бүтээгдэхүүний импорт, худалдаа, хэрэглээний судалгааны тайлан, НЭМҮТ, УБ, 2017.

⁶ УСГ, НҮБ-ын Хүн амын сан, НҮБ-ын Хүүхдийн сан, Монгол Улсын Нийгмийн үзүүлэлтийн түүвэр судалгаа-2018, УСГ, УБ, 2019 оны 6-р сар.

⁷ Сургуульд суурилсан эрүүл мэндийн судалгаа, Монгол улс 2013, Үндсэн үр дүнгийн хураангуй

⁸ Global Health Observatory мэдээллийн сан, Монгол Улс, Өсвөр насны хүүхдийн хөдөлгөөний хомсдолын тархалт, 2016.

05

Монгол хүүхдүүд улам бүр өсөн нэмэгдэж буй таргалалт үүсгэгч орчинд амьдарч байна.

Таргалалт үүсгэгч орчин гэж нэг талаас илчлэг ихтэй, тэжээллэг чанар багатай хоол хүнс, ундааны хэрэглээг дэмжсэн, нөгөө талаас идэвхтэй хөдөлгөөнийг хязгаарласан буюу хөдөлгөөнгүй амьдралын хэв маягийг дэмжсэн орчинг хэлнэ. Таргалалт үүсгэгч орчинд хүнсний орчин (хүнс, ундааны зүйлсийн олдоц, хүртээмж, зар сурталчилгаа), эдийн засгийн орчин (хүнсний үнэ, өртөг, өрхийн орлого, нийгмийн халамж, дэмжлэг), нийгмийн орчин (хооллолт, дасгал хөдөлгөөн, дэлгэцийн хэрэглээ, биеийн хэлбэрийн талаарх нийгийн хэм хэмжээ, зан үйл), хүрээлэн буй орчин (алхах, гүйх, дугуй унах гэх мэт идэвхтэй хөдөлгөөн, дасгал хийх таатай орчин, хүртээмжтэй нийтийн тээвэр)-г хамруулдаг байна.

Хүнсний орчин эрүүл бус хүнс, ундааны худалдааг дэмжиж байна.

- 4%** Сургуулийн 13-15 насны хүүхдийн чихэрлэг ундааны хэрэглээний жилийн өсөлт: 2010-2013 онд⁷
- 67%** Эрүүл бус хүнсээр (ундаа, зууш, хоол) үйлчилдэг жижиглэн худалдааны цэг (цайны газар, дэлгүүр, үдийн цай хөтөлбөр) бүхий сургуулийн хувь⁹
- 46%** Хэт боловсруулсан, түргэн хоолны газруудын жилийн дундаж өсөлт: 2013-2020 онд¹⁰
- 92%** Улаанбаатар хотын ерөнхий боловсролын 30 сургуулийн эргэн тойронд 500 метрээс дотогш зайд байрлах эрүүл бус хүнсний сурталчилгаа⁹

Эдийн засгийн орчин нь Монголчуудыг хямд үнэтэй, эрүүл бус хүнсний бүтээгдэхүүн хэрэглэхэд хүргэж байна.

- 20%** Хүүхдийн хоол тэжээлийн хэрэгцээ, тэжээллэг хүнсээр хангах боломж хязгаарлагдмал ядуу өрхийн хувь¹²

Хүрээлэн буй орчин нь хүүхдийн идэвхтэй хөдөлгөөн, дасгал хийх боломжийг хязгаарлаж байна.

- 8%** Суудлын автомашины хэрэглээний жилийн өсөлт: 2010-2020 онд (техникийн үзлэгт хамрагдсан суудлын автомашины тоогоор)¹³
- 44%** Суралцагчдыг аюулгүй ундны усаар хангаж чадахгүй байгаа ерөнхий боловсролын сургуулийн хувь¹⁴

9 ЭМЯ, ДЭМБ, НЭМҮТ: Улаанбаатар хотын сургуулийн хүнсний орчны судалгааны тайлан, Монгол Улс, НЭМҮТ, УБ, 2012.

10 Монголд үйл ажиллагаа явуулдаг түргэн хоолны хамгийн том 4 сүлжээ рестораны албан ёсны цахим хуудаснаас авсан мэдээлэлд үндэслэн тооцов.

11 ЭМЯ, НЭМҮТ, НҮБ-ын Хүүхдийн Сан Монгол Улсны хүн амын хоол тэжээлийн байдал, үндэсний 5-р судалгаа, НЭМҮТ, УБ, 2017.

12 ҮСГ, НҮБ-ын Хүн амын сан, НҮБ-ын Хүүхдийн сан, Монгол Улсын Нийгмийн үзүүлэлтийн түүвэр судалгаа-2018, ҮСГ, УБ, 2019 оны 6-р сар

13 Техникийн үзлэгт хамрагдсан суудлын автомашины тоо ба Монгол улсын нийт хүн ам, 2010 - 2020. https://www.1212.mn/tables.aspx?tbl_id=DT_NSO_1200_013V1&13999001_select_all

14 Сургуулийн хоол үйлдвэрлэл, үйлчилгээг дэмжих үндэсний хөтөлбөр, Засгийн газрын 2020 оны 6 сарын 1-ний өдрийн 207 тоот тогтоол, <https://www.legalinfo.mn/law/de-tails/15473>

Монгол Улс хоол тэжээлийн чиглэлээр цөөнгүй хөтөлбөр, журам, хууль тогтоомжийг баталсан хэдий ч, таргалалт үүсгэгч орчныг зохицуулах бодлого хязгаарлагдмал, ихэвчлэн сайн дурын байдлаар, үр дүн муутай хэрэгжүүлж байна. Хүүхдийн илүүдэл жин, таргалалтаас сэргийлэх тусгайлсан үндэсний бодлого байхгүй, дор дурдсан бодлогоос цорын ганц нь буюу эхийн сүү орлуулагч (ЭСО) бүтээгдэхүүний зар сурталчилгаанд хяналт тавих бодлогыг батлан хэрэгжүүлж байна.

ТӨРИЙН БОДЛОГО	БАТЛАГДСАН ЭСЭХ	ТАЙЛБАР
1 Хүүхдийн илүүдэл жин, таргалалтаас сэргийлэх үндэсний бодлого		Хүүхдийн илүүдэл жин, таргалалтаас сэргийлэх тусгайлсан бодлого байхгүй. Харин Монгол Улсын 2016-2025 онд хэрэгжүүлж буй "Хоол тэжээл" үндэсний хөтөлбөрийн шалгуур үзүүлэлтэд хүүхдийн илүүдэл жинг бууруулах зорилт тусгагдсан.
2 Чихэрлэг ундааны үйлдвэрлэл, худалдаанд татвар ногдуулах		Чихэрлэг ундаанд төрөөс албан татвар ногдуулдаггүй.
3 Хүүхдэд чиглэсэн хүнс, согтууруулах бус ундааны зар сурталчилгаанд хяналт тавих		Албан журмын, цогц хяналт хийдэггүй
4 Эхийн сүү орлуулагч бүтээгдэхүүний зар сурталчилгаанд хяналт тавих		Зориулалтын бүтээгдэхүүний зар сурталчилгаа, худалдааг 2017 оны 7-р сард баталсан "Нялх, балчир хүүхдийн хүнсний тухай" Монгол Улсын хуулиар зохицуулдаг.
5 Шошгололт: Хүнсний бүтээгдэхүүний сав, боодлын нүүрэн хэсэгт шим тэжээлийн мэдээлэл байрлуулах		Чихэр, давс, эрүүл бус тосны агууламж ихтэй болохыг анхааруулсан мэдээллийг хүнсний бүтээгдэхүүний сав, боодлын нүүрэн хэсэгт албан журмаар байршуулах төрийн зохицуулалт байхгүй.
6 Сургуулийн хоол тэжээлийн орчин		Зарим нэг заалт байдаг. Сургуулийн өмнөх болон бага, дунд боловсролын байгууллагад зориулсан шим тэжээлийн стандарт байхгүй байна. Гэхдээ, цэцэрлэг, сургуулийн хүүхдийн хоногийн эсвэл үдийн хоолоор авбал зохих илчлэг, үндсэн шимт бодис (уураг, өөх тос, нүүрс ус)-ын зөвлөмж хэмжээг Боловсрол, шинжлэх ухаан, Эрүүл мэнд, Сангийн сайд нарын хамтарсан А/166, А/559, 222 тоот тушаалаар баталсан. Ерөнхий боловсролын сургуулийн хоол үйлдвэрлэл, үйлчилгээний тухай хуулийг Монгол улсын Их хурал 2019 оны 5 сард баталсан. Энэ хуульд нийцүүлэн, "Сургуулийн орчинд худалдахыг хориглосон хүнсний бүтээгдэхүүний жагсаалт"-ыг ЭМ-ийн сайдын 2021 оны #А370 тушаалаар баталсан. Уг жагсаалтад уламжлалт болон орчин үеийн түргэн хоол, чихэрлэг ундаа, бэлэн гоймон, амталсан хөнгөн хоол, согтууруулах болон эрч хүчний ундаа зэрэг хэт боловсруулсан хүнсний багтаасан байна.

Тэргүүлэх арга хэмжээ

Өргөн хүрээний дүн шинжилгээний үр дүн, таргалалт үүсгэгч орчны олон талт байдал, хүүхдийн илүүдэл жин, таргалалтаас сэргийлэхэд холбогдох тогтолцооны зүгээс үзүүлэх нөлөөг тус тус харгалзан дараах арга хэмжээг нэн тэргүүнд хэрэгжүүлэхийг зөвлөмж болгов.

ТОГТОЛЦОО

ЗӨВЛӨМЖ: НЭН ТЭРГҮҮНД ХЭРЭГЖҮҮЛБЭЛ ЗОХИХ АРГА ХЭМЖЭЭ

1. Зар сурталчилгааны тухай хуулийг шинэчлэн найруулах, өөрчлөлт оруулах замаар хүүхдэд чиглэсэн эрүүл бус хүнсний зар сурталчилгааг хориглох эрх зүйн орчныг бий болгох,
2. Хэт боловсруулсан, эрүүл бус хүнсний зар сурталчилгаанд тавих хяналтыг (Хүүхдэд чиглэсэн хүнсний сурталчилгааны талаархи ДЭМБ-ын зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх) хуульчлах,
3. Чихэрлэг ундаа, хөнгөн зуушны үйлдвэрлэлд татвар ногдуулах, эсвэл худалдааны татварын хэмжээг нэмэгдүүлэх замаар хүүхдийн эрүүл мэндийг дэмжих,
4. Хүнсний бүтээгдэхүүнийг шимт бодисын агууламжаар ангилах тогтолцоог нэвтрүүлж, хүнсний бүтээгдэхүүний сав, боодлын нүүрэн талд чихэр, тос, давсыг агууламжийн талаарх мэдээллийг албан журмаар байршуулах,
5. Боловсруулсан хүнсний бүтээгдэхүүний өөх тос, чихэр, давсны агууламжийг бууруулж, найрлагыг өөрчлөх, хэрэглэх хэмжээг багасгах,
6. Хоол тэжээлийн мэдрэмжтэй төрийн худалдан авалтын бодлогыг хэрэгжүүлж, төрийн өмчийн байгууллагуудын хоол үйлдвэрлэл, үйлчилгээг сайжруулах, эрүүл хүнсний үйлдвэрлэлийг дэмжих.

1. “Нялх, балчир хүүхдийн хүнсний тухай” хуулийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх, зориулалтын бүтээгдэхүүний зар сурталчилгаа, худалдаанд тавих хяналтыг сайжруулах, “Эхийн сүүгээр хооллолтыг дэмжих 10 алхам”-ыг эрүүл мэндийн байгууллагуудад нэвтрүүлж, хэрэгжүүлэх,
2. Жирэмсний хяналтын явцад хоол тэжээл, биеийн жингийн хяналтын талаар зөвлөгөө өгөх, зөвлөгөөний чанарыг сайжруулах,
3. Хүүхдийн илүүдэл жин, таргалалтаас сэргийлэх чиглэлээр эцэг эхэд эрүүл хооллолт, хоол тэжээлийн зөвлөлгөө өгөх, зөвлөгөөний чанар, хүртээмжийг сайжруулах.

1. Сургуулийн өмнөх болон бага, дунд боловсролын байгууллагад зориулсан хүнс, хоол тэжээлийн стандартыг боловсруулж, мөрдүүлэх,
2. Сургуулийн өмнөх болон бага, дунд боловсролын байгууллагад зориулсан хүүхдийн идэвхтэй хөдөлгөөн, дасгал (биеийн тамирын боловсрол, дэлгэцийн хугацаа болон унтлах цаг)-ын стандартыг боловсруулж, мөрдүүлэх,
3. Бүх шатны боловсролын байгууллагын орчинд хүүхдийн өсөлт, хөгжил (жин, өндрийг хэмжих, бүртгэх)-ыг хянах,
4. Сургуулийн өмнөх болон бага, дунд боловсролын хөтөлбөрийн хүрээнд хүүхдийн хоол тэжээлийн болон биеийн тамирын боловсролыг дэмжих.

1. Аллах, дугуйгаар зорчиход тохиромжтой, аюулгүй, өөр хоорондоо холбогдсон дэд бүтцийг бий болгох, автомашины ашиглалтыг бууруулах арга хэмжээг хот төлөвлөлтөд тусгах,
2. Бүх шатны боловсролын байгууллага (цэцэрлэг, бага, дунд сургууль), сургуулийн дотуур байранд аюулгүй ундны усны хүртээмжтэй хангамжийг бий болгох.

1. Зорилтот бүлгийн иргэдийг эрүүл, тэжээллэг хүнсээр хангах (хүнсний эрхийн бичиг, хүмүүнлэгийн тусламжийн хүрээнд) боломжийг Нийгмийн халамжийн бодлогод тусгах,
2. Олон нийтийн газар, ажлын байранд эхчүүд хүүхдээ хөхүүлэх өрөөг бий болгох, орчныг сайжруулах.

1. Хүүхдийн илүүдэл жин, таргалалтаас сэргийлэх зорилго бүхий арилжааны ашиг сонирхлоос ангид, Төрийн байгууллага хоорондын хоол тэжээлийн зөвлөл байгуулах,
2. Хүүхдийн илүүдэл жин, таргалалтын шалтгаан, тэдгээрээс сэргийлэх үр дүнтэй арга хэмжээний талаархи бодлого боловсруулагчид, улс төрчдийн мэдлэгийг дээшлүүлэх, хэрэгжилтийг хангах чадавхийг бэхжүүлэх,
3. Эрүүл хооллолт, идэвхтэй хөдөлгөөний талаарх хүн ам, олон нийтийн боловсролыг дээшлүүлэх, зан үйлийг өөрчлөх мэдээлэл харилцааг өргөжүүлэх.